

ТРЕЋЕ САОПШТЕЊЕ
ПОВОДОМ ОБЈАВЉЕНЕ МОНОГРАФИЈЕ
ПРИСУСТВО И УТИЦАЈ АДАПТАЦИОНОГ СИНДРОМА НА УСЛОВЕ
И БОРАВАК ДЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ

Пројекат под насловом „*Присуство и утицај адаптационог синдрома на услове и боравак деце у предшколској установи*“ је одобрен, финансиран и подржан од стране Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност Решењем о додели средстава број 142-451-2304/2023-02/1 од 04.04.2023. године.

ЧЛАНИЦЕ ПРОЈЕКТНОГ ТИМА:

1. др Мирсада Џаферовић, проф., руководилац пројекта,
2. др Тамата Грујић, проф.,
3. др Роса Шапић, проф.,
4. др Данијела Радловић Чубрило, проф.

На седници Наставно-стручног већа Високе школе струковних студија за образовање васпитача у Кикинди (у даљем тексту: Школа), одржаној 26.03.2024. године, донета је Одлука бр. 106-2, да Школа буде издавач монографије која је настала као резултат одобреног развојноистраживачког пројекта и да се за уредника именује др Богдан Томић, проф.

РЕЦЕНЗЕНТИ МОНОГРАФИЈЕ:

1. проф.др Биљана Стојановић, редовни професор, Факултет педагошких наука, Универзитет у Крагујевцу, Јагодина;
2. др Србислава Павлов, професор за Педагошку и андрагошку групу предмета на Високој школи струковних студија за образовање васпитача у Кикинди;
3. др Ана Вукобрат, Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Кикинди.

ДЕЛОВИ МОНОГРАФИЈЕ:

- ИНФОРМАЦИЈЕ О ПРОЈЕКТУ, др Мирсада Џаферовић, проф.;
- *Предговор*, др Мирсада Џаферовић, проф. руководилац пројекта;
- *Присуство и утицај адаптационог синдрома на услове и боравак деце у предшколским установама на широј територији АП Војводине*, др Мирсада Џаферовић, проф.;
- *Развој комуникативних способности деце у функцији адаптације на предшколску установу и превазилажења адаптационог синдрома*, др Тамата Грујић, проф.,
- *Афективна везаност и способност за адаптацију*, др Роса Шапић, проф.,
- *Значај и улога активности упознавања околине у адаптацији деце на предшколску установу и превазилажењу адаптационог синдрома*, др Данијела Радловић Чубрило, проф.

ПРИЛОЗИ:

- два анкетна упитника (за родитеље и васпитаче) кориштена током истраживања;
- готови модели планова адаптације деце у предшколским установама без и уз пратњу родитеља;
- искуство једног родитеља током периода адаптације детета у предшколској установи;
- три практична примера радионичарског рада током адаптације деце у предшколској установи.

Монографија представља резултат развојноистраживачког пројекта на тему *адаптације деце на услове и боравак у предшколској установи* и сачињавају је теоријске основе и резултати реализованих истраживања са родитељима (чија деца похађају предшколске установе) и запосленим васпитачима (у предшколским установама).

Реализацији монографије, аутори су приступили мултидисциплинарно, при чему је сваки члан Тима, теми, предмету и проблему истраживања, приступио из угла своје области (педагогије, српског језика и књижевности, медицинских наука и методике упознавања околине).

Управо је резултат мултидисциплинарног приступа есенција квалитета монографије, јер је сачињавају појединачна дисциплинарна сазнања и радови о проблему истраживања, који се међусобно допуњују и чине синергију нераскидивих целина.

Изводи из радова ауторки монографије:

др Мирсада Цаферовић, проф.

Проблеми који се јављају током адаптације, реадaptације и условљавају појаву адаптационог синдрома, узроке проналазе у „привржености” (attachment), емоционалној везаности (Boulbi, 1980), односно развојној привржености детета за једног родитеља, најчешће за мајку. Са одрастањем, код деце интензитет и првобитни облик афективне везаности слаби, јер дете поред родитеља остварује интензивну везу са васпитачем, вршњацима и другим одраслим особама запосленим у предшколској установи. Стресор је сваки фактор који изазива стресну реакцију независно од варирања у обиму, интензитету и трајању његовог деловања. Према пореклу стресори могу бити физичке, хемијске, биолошке, психолошке и социјалне (психосоцијалне) природе (Ђорђевић, 2011).

Стресори могу деловати самостално или удружено. Типичне стратегије за превладавање стресора који се јављају током адаптације и афективне везаности деце и родитеља су:

- дислоцирање стресора (боља организација адатпације),
- социјална подршка из непосредног окружења (пружање и прихватање помоћи;
- дружење са вршњацима који су се у ранијем периоду нашли у сличним или истим околностима),
- когнитивно редефинисање ситуације (сагледавање проблема адаптације из другог угла; увођење дозе хумора и позитивних мисли),
- проналажење ефикасних начина прилагођавања уз подршку,
- емоционално пражњење (за децу игра у парку, пливање, вожња бицикла, и сл.),
- јачање самопоудања,
- резигнирано прихватање стресора и ситуације.

Деловање неког од стресора из окружења (одвајање од мајке при поласку детета у предшколску установу), организам увек одговара стресом, тј., активира се општи адаптациони синдром, који може имати три узастопна стадијума:

-стадијум аларма или упозорења, који се активира од момента деловања стимулуса на који тело није адаптирано (одвајање детета од мајке при уласку у предшколску установу),

-стадијум отпора у којем се тело адаптира на нове услове (дете борави у предшколској установи уз одбијање, негодовање, плач, суздржаност или посесивну приврженост васпитачу; одбија сарадњу са вршњацима и игру),

-стадијум исцрпљења, односно капитулације или слома одбрамбених снага организма. У овој ситуацији постоји могућност прихватања средине и краја лаке адаптације или чак у екстремним ситуацијама наступа развој болести.

др Тамара Грујић, проф.

Полазак детета, узраста до три године, у вртић јесте дететово прво одвајање од куће, из сигурне породичне атмосфере. Дете се први пут одваја од породице и познатог окружења и налазе се у веома бурном периоду развоја, те је принуђено да мења постојеће обрасце понашања, у складу с новонасталим околностима и условима. „То је догађај који је веома значајан и истовремено веома стресан за дете, а можда још више за родитеље.“ (Ловринчевић, 2020: 5).

Из тог разлога, веома је важно да родитељ буде спреман за то искуство, јер „врло је вероватно да ће и дете бити спремно“ (Ловринчевић, 2020: 5). Поред родитеља и детета, васпитач је такође битна карика у процесу адаптације детета на предшколску установу, јер је васпитач „најделотворнији фактор у вртићу који ствара позитивне услове за дететов развој, а позитивни односи и квалитет комуникације која се успоставља између васпитача и детета су један од од основних услова за успешан васпитно-образовни рад у вртићу“ (Стојановић, 2010: 113). Многи аутори сматрају да је полазак у вртић најосетљивији период у животу човека и начин на који дете проведе овај део детињства, има велики утицај на читав каснији живот, те је од посебног значаја за развој детета успешна интеграција у групу вршњака која се остварује у предшколској установи.

Након адаптације, дете се у вртићу и у групи осећа прихваћено, почиње да гради односе с другима, формира своја мишљења и ставове и у сталној је интеракцији са околином. Један од битних предуслова успешне адаптације детета на вртић јесте успостављање добре и подстицање комуникације васпитача са дететом, али и васпитача са родитељем, која се може остварити једино у социоемоционалној интеракцији на релацији васпитач–дете–родитељ. Комуникативне способности које је дете до поласка у вртић развило у породичном окружењу „треба што боље упознати посматрајући комуникацију детета и родитеља и користећи специфичности, остваривати комуникацију са дететом. Зато треба искористити присуство родитеља и уз њихово активно учешће у свим активностима наћи могућност индивидуалног приступа сваком детету.“ (Радојковић и сарадници, 2011: 20). Родитељ би у том периоду максимално морао да се посвети детету и помогне му да што боље поднесе период адаптације. „Ради боље адаптације родитељима се саветује да код куће говоре о вртићу, да понекад до њега прошећају, да

бораве у дворишту вртића када су друга деца у њему, да се распитају о ритму живљења у вртићу и да га прилагоде кућним условима, да сестру-васпитача упознају са особинама детета, да допусте детету да понесе омиљену играчку и да растанак са дететом у вртићу буде што краћи, да увек одрже своју реч када ће доћи.“ (Добрић, Компировић, Кузмановић, 2019: 84).

Све ове активности представљају добру основу за дететово увођење у нову средину и превазлажење адаптационог проблема и један од задатака предшколске установе јесте да оствари добру сарадњу са родитељима како би се превазишле почетне потешкоће.

др Роса Шапић, проф.

Када говоримо о афективној везаности говоримо о „наследно условљеној способности детета да показује посебну осетљивост и да селективно реагује на онај аспект који ће му обезбедити оптималне услове за опстанак и развој – на друге људе“ (Ивић, 1987). Код деце постоји аутономна мотивација за успостављање афективне везаности.

Дете као активни учесник тражи контакт, шаље сигнале и реагује на понашања одраслог која обезбеђују његов развој. Афективно везивање представља циљем усмеравањем понашања, специфичан за врсту, а његов циљ је одржавање близине и/или комуникације са особом за коју је дете везано (Dwyer, 2005; према Крстић 2007).

О теорији афективног везивања први је говорио енглески психијатар и психоаналитичар Џон Болби. Он је сматрао да централно место у систему везаности заузима дететова потреба за осећањем сигурности и заштите, коју могу обезбедити значајни одрасли (Bowlby, 1973). Уочио је индивидуалне разлике у функционисању система афективне везаности. Интеракција са старатељима који су сензитивни, најпре са мајкама које увремењено и адекватно реагују на сигнале детета, омогућава формирање обрасца сигурне афективне везаности. Ејнсворт је развила експерименталне услове за испитивање квалитета афективне везаности (Ainsworth et al., 2015). Сигурне бебе у присуству своје мајке енергично истражују своју околину, постају узнемирене мајчиним одласком, а по њеном повратку смирују се и враћају игри.

Поред сигурног обрасца везивања, Ејнсворт разликује и два типа несигурног - избегавајући и амбивалентни. Касније је описан и четврти тип, тзв. дезорганизовани. Искуства са мајком која је неосетљива на бебине сигнале формира избегавајући образац везаности, док оне које су недоследне у својим одговорима, наметљиве када беба не тражи подршку а недоследне у ситуацијама када су беби потребне, формирају амбивалентни образац афективне везаности. Избегавајуће афективно везана деца при мајчином одласку показују мало отворене жалости, а при њеном повратку је игноришу.

Амбивалентно афективно везана деца се узнемиравају при одласку мајке, а при њеном повратку желе њену близину, али су истовремено и љута на њу. Уколико је однос између бригујућег другог и детета веома поремећен, нпр. када су родитељи злостављачи или емоционално недоступни (психотични, депресивни, зависници од ПАС), понашање детета постаје све више дезорганизовано и представља мешавину избегавања, љутитих реакција, дезоријентацију (Ишпановић-Радојковић, 2012). Ова рана искуства су веома значајна за целокупни даљи развој детета.

Дете интернализује свој однос са мајком и на основу њега формира своја уверења, очекивања, ставове и емоције према себи и према другима. Сигурно афективно везана деца ће тако формирати уверења о себи као бићима која су вредна љубави и пажње, а на модел других ће гледати као на поуздана бића којима се може веровати.

Избегавајуће везано дете ће створити одбрамбено позитивну слику о себи, а негативну слику о другима, и на тај начин ће штитити себе од даљих разочарења. Амбивалентно афективно везана деца ће имати негативну слику о себи, док ће модел других бити позитиван (Ainsworth at al., 2015). Дезорганизовано везано дете имаће негативну слику и о себи и о другима.

др Данијела Радловић Чубрило, проф.

Дете предшколског узраста јасно и готово непрестано испољава потребу да разуме свет који га окружује и да њиме овлада. (Диклић и Брадић, 1980). Предшколска деца најбоље уче и упознају околину у интеракцији са њом. На тај начин дете стиче нова искуства која имају одлучујућу улогу у формирању његових животних ставова, вредности и образаца понашања. Осим стицања знања о околини, интеракције му омогућавају да боље упозна себе, истовремено развијајући све своје физичке и психичке функције. Интеракцијом са околином и људима у њој дете упознаје све што га окружује, укључује се у реални свет и остварује сопствени идентитет. Дете интеракцију са својим окружењем остварује на два начина: непосредним контактом (физичким сазнањем) и посредством одраслих (социјалним сазнањем) (Михајловић и Михајловић, 2011).

Деца су у предшколском периоду веома склона активностима у непосредном контакту са природом које подстичу сензорна искуства и чула, па им стога у вртићу треба обезбедити простор где су таква искуства добродошла и где се могу организовати. Вредност игре са природним материјалима као што су вода и песак је у томе што смирује, уравнотежује дете и доприноси пражњењу негативних емоција. Повољно делује на неуротичну и хиперактивну децу, као и на агресивну и повучену, што може ублажити неке развојне кризе створене нескладом између детета и најближег окружења. Уочено је да су током заједничког експериментисања овим материјалима деца увиђала вредност сарадње, што представља темељ будућих социјалних контаката на природан и ненаметљив начин.

Друга страна тих односа је постојање и стварање разлика у мишљењу, идејама и предлозима и долажењу до онога што је прихватљиво за више њих, што децу учи толеранцији кроз акцију и односе настале у њој (Дошен Добуд, 2005, према: Радловић Чубрило, 2022). Дете је социјално биће које има потребу за одраслима, вршњацима и децом других узраста, па за свеукупан развој детета, социјална интеракција, социјални односи са одраслима и вршњацима, играју пресудну улогу.

Према Михајловић и Михајловић (2011:129) да би се дете успешно развијало као социјално биће, неопходно је да буде емоционално здраво, односно емоционално реализовано, да има здраве односе са својим вршњацима и да има правилно успостављене односе и са другим људима. Како би се то остварило, у предшколској установи потребно је реализовати активности које се односе на: (1) дете и сопствена осећања, где децу треба оспособити да постану свесна својих осећања – среће, туге, страха и љутње и врше њихово препознавање (Ibid., 130); (2) међусобне односе деце у групи, што подразумева

да разумеју начине комуникације и правила понашања важна за остваривање заједништва у групи и сналажења у њој, али и да прате и посматрају да ли се и остали чланови групе придржавају успостављених правила (Ibid.,132) и (3) дете и однос према другим особама, што подразумева да код других особа препознају осећања као што су љутња, радост страх и разумеју их, чиме постају осетљива за потребе других; прихвате да различити људи могу доживети исту ситуацију на различите начине; препознају и користе различите начине комуникације у специфично припремљеним ситуацијама; поштују правила понашања разумљива и прихватљива и за другу децу и за одрасле (Ibid., 134).

Слика 1. Насловна страна и полеђина (корице) монографије.